

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.7-9-64>

ԱԴԵԼԻՆԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

*Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի և
քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և
քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս
ՀՐԱՅՐ ԱԴԱՎԵԼՅԱՆ*

*Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի
ինստիտուտի իրավագիտության ֆակուլտետի չորրորդ կուրսի ուսանող*

ADELINA SARGSYAN

*PhD in Law,
Lecturer at the Department of Criminal Law and
Criminal Procedure Law Institute of Law and Politics of the
Russian-Armenian University*

HRAYR AGHAVELYAN

*4th year student at the Institute of Law of the Faculty
of Law of the Russian-Armenian University*

АДЕЛИНА САРГСЯН

*Кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры уголовного права и
уголовно-процессуального права
Института права и политики Российско-Армянского университета*

ГРАЙР АГАВЕЛЯН

*Студент IV курса Института права Российско-Армянского
университета по направлению «Юриспруденция»*

ՄԱՐԴՈՒ ԿԼՈՆԱՎՈՐՄԱՆ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ

CRIMINAL LAW ASPECTS OF HUMAN CLONING

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ КЛОНИРОВАНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Ներածություն

Զարգացման ներկա փուլում բժշկությունն արագ զարգացող ոլորտներից մեկն է: Գիտատեխնիկական առաջընթացի ոլորտներից մեկը, որն արժանի է առանձին պատշաճ քրեաիրավական կարգավորման, նորագույն կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների ոլորտն է: Կենսաբժշկական տեխնոլոգիաները, մի կողմից, լինելով զգալի առաջընթաց բժշկության մեջ, թույլ են տալիս լուծել հարցեր, որոնք նախկինում հասանելի չէին բժշկությանը, մյուս կողմից՝

ենթադրում են էթիկական և իրավական բնույթի մի շարք նկատառումներ՝ մարդու իրավունքների քրեաիրավական պաշտպանության համատեքստում: Արդի բժշկության զարգացման արդյունքներից է մարդու կլոնավորումը, սակայն իրավական տեսանկյունից կան բացեր, որոնք ենթակա են կարգավորման:

Կլոնավորման էթիկական բաղադրիչի պատճառով է, որ հասարակության մեջ դրա նկատմամբ միատեսակ վերաբերմունք չկա:

Անդրադառնալով կլոնավորման ակունքներին՝ հարկ է նշել, որ «Կլոն» բառը (անգլերեն՝ cloning) ծագում է հին հունական κλών բառից, որը հայերեն թարգմանությամբ նշանակում է սերունդ, ժառանգ: Սկզբնական փուլում կլոնավորումը որպես այդպիսին սկսեց օգտագործվել բույսերի խմբի վրա, որոնք ստացվում են արտադրող բույսից վեգետատիվ բազմացման եղանակով: Առաջացող բույսերը նույնությամբ կրկնում էին իրենց սկզբնական բույսի որակական բաղադրությունը և հիմք էին ծառայում նոր սորտի ստացման համար:

Ավելի ուշ կլոն սկսեցին անվանել ոչ միայն այդպիսի բույսերի խումբը, այլ նաև այդ խմբում գտնվող յուրաքանչյուր բույս (բացառությամբ սկզբնականից), իսկ այդպիսի սերունդ ստեղծելն անվանեցին կլոնավորում:

Ժամանակակից գիտությունում կլոնավորումը բնորոշվում է որպես օրգանիզմի կամ առանձին բջիջների գենետիկորեն նույնական պատճենների պատրաստման գործընթաց: 1980 թվականին աշխարհում առաջին անգամ տրամադրվել է կլոնավորման արտոնագիր, իսկ մեկ տարի անց ստեղծվեց առաջին կլոնավորված կենդանին՝ մուկը: 1997 թվականին շոտլանդացի գիտնականներին հաջողվեց ստեղծել այծի կլոնը, որին անվանեցին Դոլլի¹: 2002 թ. ստեղծվեց մարդու օրգանիզմի գրեթե ամբողջական գենետիկական քարտեզը, և նույն թվականին Ռաելիտների կրոնական աղանդավորական կազմակերպությունը հայտարարեց, որ աշխարհում առաջին անգամ ստեղծվել է մարդու կլոնը, սակայն դա հավաստող լուրջ ապացույցներ չներկայացվեցին:

Հիմնական հետազոտություն

Տարբերում են կլոնավորման երկու տեսակ՝ վերարտադրողական նպատակներով կլոնավորում, որի դեպքում կլոնավորումը կատարվում է մարդու գենետիկական պատճենի ստեղծման համար, և թերապևտիկ նպատակներով կլոնավորում, որի ընթացքում մարդու ԴՆԹ-ի օգտագործմամբ ստեղծվում են նույնական բջիջներ՝ դեռևս անբուժելի համարվող հիվանդությունների բուժման և մարդու մարմնի մասերի, հյուսվածքների փոխպատվաստմանն այլընտրանք գտնելու նպատակով:

Անհրաժեշտ է նշել նաև կլոնավորման հարցերը կարգավորող մի շարք միջազգային իրավական ակտեր: Մարդու կլոնավորումը, ինչպես նաև մարդու գեների հետ կապված այլ մանիպուլյացիաները (այդ թվում՝ գենոմի խմբագրումը և այլն), խախտում են միջազգային և ազգային իրավունքի գործող նորմերը: Այսպես, մի շարք միջազգային կոնվենցիաներ, հոչակագրեր սահմանում են մարդու վերարտադրողական կլոնավորման արգելքը:

Այսպես, 2005 թվականի մարտի 8-ին Միավորված ազգերի կազմակերպության գլխավոր ասամբլեան ընդունել է «Մարդու վերարտադրողական կլոնավորման դեմ միջազգային կոնվենցիա», որտեղ ամրագրել է, որ «Համոզված լինելով մարդու արժանապարկության համար մարդու կլոնավորման հնարավոր վտանգների կանխարգելման հրապարակության մեջ՝

¹ Миненко И. А., Сердюков Д. Г., К вопросу об истории клонирования // Вестник новых медицинских технологий. Электронное издание. 2014.

անդամ բոլոր Պեպոթություններին կոչ է անում արգելել մարդու կլոնավորման բոլոր ձևերը, քանի որ դրանք անհամարելի են մարդկային արժանապատվության և մարդու կյանքի պաշտպանության հետ»²:

Մարդու իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանության մասին կոնվենցիայի կիրառման հետ կապված՝ մարդու վերարտադրողական կլոնավորման արգելման վերաբերյալ «Կենսաբանության և բժշկության նվաճումների մասին լրացուցիչ արձանագրության» համաձայն՝ «Ցանկացած միջամտություն, որն ուղղված է մեկ այլ մարդու գենետիկորեն նույնական մարդու ստեղծմանը՝ կենդանի կամ մահացած, արգելվում է»³:

Մարդու իրավունքների և կենսաբժշկության մասին Եվրոպայի խորհրդի 1998 թվականի հունվարի 12-ի կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրությունը, որը վերաբերում է մարդու կլոնավորման արգելմանը, ամրագրում է հետևյալը՝ «Մարդու կանխամտածված կլոնավորումը վրանգ է ներկայացնում մարդու անձի համար, քանի որ այն հակասում է մարդուն իր գենետիկական կառուցվածքի կանխորոշումից պաշտպանելու հիմնարար գաղափարը երրորդ կողմից»⁴:

Արդյո՞ք կլոնավորումը մարդկային արժանապատվության խախտում չէ: Արդյո՞ք կլոնավորումը չի նսեմացնում մարդկային արժանապատվությունը: Սրանք հարցեր են, որոնք մինչ օրս միատեսակ պատասխան չեն գտել: Գենետիկական արժանապատվության դեմ ոտնձգության հետ կապված արարքների քրեականացման սոցիալական պայմանավորումը ակնհայտ է գենետիկական հետազոտությունների արագ զարգացման ֆոնին⁵: Իր իրավական բնույթով լինելով անօտարելի բարիք՝ մարդկային արժանապատվությունն, անշուշտ, ենթակա է քրեաիրավական պաշտպանության⁶:

Մասնավորապես, «Մարդու գենոմի և մարդու իրավունքների համընդհանուր հոչակագիրը» ամրագրում է, որ «Չի թույլատրվում այնպիսի պրակտիկա, որը հակասում է մարդկային արժանապատվությանը, ինչպիսին է կլոնավորման պրակտիկան մարդու անհատի վերարտադրության նպատակով»⁷:

Միևնույն ժամանակ, «Մարդու իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանության մասին կոնվենցիան», կենսաբանության և բժշկության նվաճումների կիրառման վերաբերյալ ամրագրում է «Կենսաբանության և բժշկության դատարարների օգտագործումը կարող է հանգեցնել այնպիսի գործողությունների, որոնք կվրանգեն մարդու արժանապատվությունը»:

Մարդու վերարտադրողական և թերապևտիկ (բուժական) կլոնավորման սահմանազատման հիմքում ընկած է դրանց իրականացման նպատակը:

Մարդու վերարտադրողական կլոնավորման նպատակը գենետիկորեն նույնական սուբյեկտի ստեղծումն է (մարդու վերարտադրումը, բազմանալը), իսկ թերապևտիկ (բուժական) կլոնավորման նպատակը կլոնավորումը սաղմնային, ցղունային բջիջների արտադրու-

² [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://press.un.org/en/2005/ga10333.doc.htm>

³ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://eulaw.edu.ru/publikatsii/stati-po-pravu-evropejskogo-soyuzazapret-klonirovaniya-cheloveka-v-evropejskom-prave-p-a-kalinichenko/>

⁴ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://rm.coe.int/168007f2ca>

⁵ Genomic testing for human health and disease across the life cycle: applications and ethical, legal, and social challenges / g.a. bilkey, b.a. burns, e.p. coles [et al.]. — doi 10.3389/fpubh.2019.00040 // frontiers in public health. — 2019. — 11 march.

⁶ Козаченко И. Я., Мелюханова Е.Е., Об обусловленности уголовно-правовой охраны генетического достоинства // всероссийский криминологический журнал. 2021. с. 423.

⁷ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/universal-declaration-human-genome-and-human-rights>

թյան, գիտական հետազոտությունների, ինչպես նաև մարդկային տարբեր հիվանդությունների բուժման մեջ օգտագործելն է: Այդ ցողունային բջիջները կարող են օգտագործվել փորձարկումների մեջ, որոնք ուղղված են տարբեր հիվանդություններ ուսումնասիրելուն և համապատասխան բուժման մեթոդներ վերհանելուն: Թերապևտիկ (բուժական) կլոնավորումը, մարդու առողջության պահպանության նպատակներից ելնելով, բջիջների, օրգանների, հյուսվածքների, ցողունների ստեղծումն է: Թերապևտիկ կլոնավորման կողմնակիցներն իրենց դիրքորոշումը հիմնավորում են մարդասիրական նկատառումներով՝ ելնելով մարդկային կյանքեր փրկելու առաջնահերթությունից:

Պետք է նշել, որ աշխարհում առաջին երկիրը, որը պաշտոնապես ստացել է թերապևտիկ նպատակներով սաղմերի կլոնավորման թույլտվություն, Մեծ Բրիտանիան է:

Թերապևտիկ կլոնավորումը սաղմի ստեղծումն է (որը հետագայում հանդես է գալիս որպես ցողունային բջիջների աղբյուր) սաղմնային զարգացման մինչև երկու շաբաթվա ընթացքում: Սաղմնային զարգացման երկու շաբաթվա ժամկետը, որպես մարդու սաղմերի վրա փորձերի սահման, հիմնավորված է նրանով, որ երկրորդ շաբաթից հետո սաղմը սկսում է ձևավորել նյարդային համակարգ, և ենթադրվում է, որ այն սկսում է զգալ, թե ինչ է կատարվում իր հետ⁸:

Համեմատական իրավական ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մի շարք արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրությունը կլոնավորման համար պատասխանատվության ապահովման հարցում նույնպես բազմազան է:

Մի շարք երկրներ իրենց ներպետական օրենսդրության մեջ անդրադարձել են մարդու կլոնավորմանը՝ որպես քրեորեն պատժելի արարք:

- Համաձայն Կանադայի «Մարդու վերարտադրողության վերաբերյալ» բանաձևի՝ «գիտակցաբար ստեղծել մարդու կլոն՝ անկախ նպատակից, ներառյալ բուժական (թերապևտիկ) և վերարտադրողական կլոնավորումը անօրինական է»⁹:

- Համաձայն Ֆրանսիայի Հանրապետության 2021 թվականի «Կենսաէթիկայի մասին օրենք»-ի՝ «նոր օրենքը վերահաստատում է որոշ բժշկական փորձերի արգելքը, ինչպիսիք են մարդու սաղմում կենդանական բջիջների միացումը, հեղուկացման նպատակներով սաղմերի ստեղծումը կամ էմբրիոնների կլոնավորումը դրանք կրկին իմպլանտացնելով»¹⁰:

- Գերմանիայում, ինչպես եվրոպական երկրների մեծ մասում, մարդկանց վերարտադրողական կլոնավորումը խստիվ արգելված է: 1990 թվականի սաղմերի պաշտպանության գերմանական ակտն արգելում է սաղմերի արտադրությունը կամ օգտագործումը որևէ այլ նպատակով¹¹:

- Ֆրանսիայի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 214-1 հոդվածը սահմանում է, որ «Բուժական նպատակներով մարդկային սաղմերի կլոնավորման միջոցով ստեղծելը պատժվում է յոթ տարի ազատազրկմամբ և տուգանք 100 հազար եվրոյի չափով»¹²:

- Ըստ Իսպանիայի Թագավորության քրեական օրենսգրքի 160-րդ հոդվածի՝ «կլոնավորման միջոցով միանման մարդկանց ստեղծմանը պատժելու համար նախատեսվում է

⁸ Геномные преступления. Опыт теоретического моделирования / под ред. И. Я. Козаченко, Д. Н. Сергеева. – Екатеринбург: SAPIENTIA, 2022, с. 55.

⁹ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.wired.com/2004/03/canada-closes-door-on-cloning/>

¹⁰ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-11-16/france-president-macron-signs-new-law-on-bioethics/>

¹¹ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.dpz.eu/en/info-center/knowledge/cloning.html#:~:text=Legal%20status&text=In%20Germany%2C%20as%20in%20most,from%20whom%20the%20eggs%20originate.>

¹² [Էլեկտրոնային ռեսուրս] – https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/french_penal_code_33.pdf

ազատագրվում մեկից՝ հինգ տարի ժամկետով»¹³:

Վրաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում գենետիկ մանիպուլյացիաների համար, այսինքն՝ մարդու նման արարածի ստեղծման համար:

Իսպանիայի քրեական օրենսգրքը պատասխանատվություն է նախատեսում կլոնավորման կամ բուծմանն ուղղված այլ գործողությունների միջոցով նույնական մարդկային էակներ ստեղծելու համար:

Ուշադրության արժանի է ռումինացի օրենսդիրի մոտեցումը, որը քրեականացրել է ինչպես վերարտադրողական, այնպես էլ բուժական կլոնավորումը: Այսպես, Ռումինիայի քրեական օրենսգրքի 195-րդ հոդվածի 1-ին մասը պատասխանատվություն է նախատեսում երեխայի ծննդյան հետ չկապված նպատակներով մարդու սաղմերի ստեղծմանն ուղղված արարքների համար, իսկ արդեն հոդվածի 2-րդ մասը պատասխանատվություն է սահմանել վերարտադրողական կլոնավորման համար:

Եթե անդրադառնանք մարդու կլոնավորման, և առավել ևս վերարտադրողական կլոնավորման էթիկական տեսանկյունին, ապա այն փոքր-ինչ հակասական արձագանք ունի հասարակության շրջանում: Էթիկական տեսանկյունից մարդու վերարտադրողական կլոնավորումը ունի թե՛ դրական և թե՛ բացասական կողմեր:

Բացասական հատկանիշի էությունն այն է, որ նախ առաջին հերթին կլոն՝ կրկնօրինակ ունենալու գաղափարն անբնական է և հակասում է մարդու արժանապատվությանը: Յուրաքանչյուր նորածնի պետք վերաբերվել որպես անհատականություն, որպես բարձրագույն արժեք՝ մարդու այլ ոչ թե մեկ այլ անձի կրկնօրինակի՝ կլոնի: Քանի որ մարդու վերարտադրողական կլոնավորման արդյունքում առաջանում են գենետիկորեն նույնական օրգանիզմներ, այն կարող է հանգեցնել գենետիկական անհատականության կորստի, որովհետև կլոնավորման արդյունքում ստեղծված կլոնը և տվյալ մարդը կրում են նույն գեները և մյուս այլ անհատական հատկանիշները: Իսկ մարդու՝ իր անհատական բնութագրական հատկանիշների, իր գեների փոխանցումն իր կրկնօրինակին՝ կլոնին մարդը կորցնում է իր անհատականությունը և այն մնացած բոլոր հատկանիշները, որոնք միայն իրեն են պատկանում:

Կենսաբանական տեսանկյունից թերապևտիկ կլոնավորումը նույնն է ինչ վերարտադրողական կլոնավորումը, բացառությամբ սաղմի աճի սահմանափակ ժամկետով (մինչև 14 օր): Նշված ժամանակահատվածից հետո բջիջների վերարտադրության գործընթացն ընդհատվում է: Թերապևտիկ կլոնավորման առանձնահատկությունը նաև այն է, որ երկու շաբաթվա ընթացքում ձևավորված սաղմնային բջիջները կարող են հետագայում վերածվել տարբեր օրգանների տարբերակված բջիջների՝ սիրտ, լյարդ, ենթաստամոքսային գեղձ, երկամներ և այլն: Այս մեթոդը նպաստում է բժշկության մեջ բազմաթիվ հիվանդությունների բուժմանը, կանխարգելմանը: Թերապևտիկ կլոնավորման նպատակն է ստանալ ցողունային բջիջներ, որոնք գենետիկորեն համատեղելի են դոնոր օրգանիզմի հետ: Օրինակ՝ Պարկինսոնի հիվանդությամբ հիվանդի ԴՆԹ-ից կարելի է ստանալ սաղմնային ցողունային բջիջներ, որոնք կարող են օգտագործվել դրա բուժման համար, և համատեղելի կլինեն հիվանդի իմունային համակարգի կողմից: Կարող ենք ասել, որ բժշկության ոլորտում թերապևտիկ կլոնավորման ներուժը հսկայական է¹⁴:

¹³ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf.

¹⁴ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2323472/#:~:text=Therapeutic%20cloning%20in%20the%20context,shown%20by%20in%20vivo%20studies>.

Բժշկական տեսանկյունից կլոնավորումը բարոյապես արդարացված է այն առումով, որ սաղմն ընկալվում է բուժաշխատողի կողմից որպես սաղմնային ցողունային բջիջների կուտակում: Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել հարցի հակառակ կողմին՝ որքանով է հիմնավորված սաղմի ստեղծումը՝ դրա ոչնչացման նախապես հայտնի նպատակով:

Աշխարհի շատ երկրներում մարդու թերապևտիկ կլոնավորում իրականացնելը թույլատրելի է: Օրինակ՝ Ավստրալիայում, 2002 թվականին Ավստրալիայի խորհրդարանի կողմից ընդունված «Մարդու վերարտադրողական կլոնավորման արգելքի» մասին ակտը, որն արգելում էր Ավստրալիայում մարդու վերարտադրողական կլոնավորումը, առհասարակ որևէ հետազոտություն մարդու կլոնավորման նպատակով և ամրագրում, որ «(...) մարդը պետք է նախապես տեղեկացվի և զեկուցվի իր նկատմամբ կատարվող վիրահատություններից և փորձարկումներից առաջ, այդ թվում նաև թերապևտիկ կլոնավորման հետազոտություններից առաջ»¹⁵: Սակայն 2006 թվականի նոյեմբերին Ավստրալիայի խորհրդարանը չեղյալ հայտարարեց մարդու թերապևտիկ կլոնավորման նպատակով հետազոտությունների արգելքը և մինչ օրս Ավստրալիայի որոշ նահանգներում թույլատրվում և իրականացվում է մարդու թերապևտիկ կլոնավորում¹⁶:

Մեծ Բրիտանիայում մարդու բեղմնավորման և սաղմնաբանության կենտրոնը Նյուքասլի համալսարանին արտոնագիր է տվել իրականացնելու մարդու թերապևտիկ կլոնավորմանն ուղղված փորձարարություններ՝ շաքարային դիաբետի, Պարկինսոնի և Ալցհեյմերի հիվանդություններ բուժման նպատակով¹⁷:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 25-րդ հոդվածի երրորդ մասը սահմանում է, որ «Բժշկության և կենսաբանության ոլորտներում մասնավորապես արգելվում են եվգենիկական փորձերը, մարդու օրգաններն ու հյուսվածքները շահույթի աղբյուր դարձնելը, **մարդու վերարտադրողական կլոնավորումը**»¹⁸:

Կարող ենք եզրակացնել, որ Հայաստանի Սահմանադրությունը բացարձակ արգելք է սահմանում մարդու վերարտադրողական կլոնավորման հարցում: Խոսքը ինչպես մահացած մարդու, այնպես էլ կենդանի մարդու կլոնավորման մասին է¹⁹: Սակայն թերապևտիկ կլոնավորման վերաբերյալ որևէ կարգավորում բացակայում է Հայաստանի Հանրապետության ներպետական օրենսդրության մեջ:

Թերապևտիկ կլոնավորման ներուժը հսկայական է, քանի որ ցողունային բջիջները կարող են օգտագործվել մարդու մարմնի գրեթե բոլոր հյուսվածքներից և օրգաններից բջիջներ աճեցնելու համար: Մարդու առանձին օրգանների աճեցումը դրանց հետագա փոխապատվաստման համար շատ խոստումնալից ուղղություն է գենետիկայի մեջ:

Իր հերթին, մարդու թերապևտիկ կլոնավորման թույլտվությունը մտահոգության տեղիք է առաջացնում:

Միևնույն ժամանակ, աշխարհում միտում է նկատվում ցողունային բջիջներ ձեռք բերելու նպատակով մարդկանց բուժական կլոնավորման օրինականացման և դրանց հետագա օգտագործման հետազոտական և բուժական նպատակներով:

¹⁵ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.legislation.gov.au/C2004A01081/latest/text>.

¹⁶ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18807802/>.

¹⁷ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://web.archive.org/web/20071009024233/http://www.hfea.gov.uk/en/1048.html>.

¹⁸ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] –<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=143723>.

¹⁹ Թորոսյան Ս. Լ., «ՀՀ Սահմանադրությունը մեկնաբանություններով», Երևան. 2023թ. «Հայրապետ» հրատարակչություն, էջ 70:

Հայաստանի Հանրապետության Քրեական օրենսգրքի 186-րդ հոդվածն արձանագրում է, որ մարդու վերարտադրողական կլոնավորումը՝ մահացած կամ կենդանի մարդու՝ արհեստական ճանապարհով գենետիկորեն նմանապիպը ստեղծելուն ուղղված ցանկացած գործողություն կատարելը համարվում է քրեորեն հետապնդելի արարք²⁰:

Եզրակացություն

Հայաստանի Հանրապետության Քրեական օրենսգրքին անդրադառնում է միայն մարդու վերարտադրողական կլոնավորման արգելքին՝ վերջինիս կատարումը համարելով քրեորեն հետապնդելի արարք: Հայաստանի Քրեական օրենսդրությունը մարդու թերապևտիկ կլոնավորման որևէ արգելք կամ բնութագրում չի սահմանում: Հայաստանի Հանրապետությունի ներպետական օրենսդրության մեջ բացակայում է նաև մարդու կլոնավորման վերաբերյալ առանձին օրենք, որը կկարգավորի բոլոր այն հիմնախնդիրները մարդու կլոնավորման վերաբերյալ, մասնավորապես՝ մարդու կլոնավորման հասկացությունը տեսակները, ընթացակարգը, արգելման կամ պատասխանատվության նպատակը:

Մարդու թերապևտիկ կլոնավորում իրականացնելու արդյունքում երբ ստեղծվում են մարդու առանձին օրգաններ շատ հնարավոր է և կա բավականին մեծ ռիսկ, որ այդ ստեղծված օրգանները կենթարկվեն ապօրինի առք և վաճառքի, մաքսանենգ ճանապարհով կվաճառվեն:

Ամփոփելով, կարող ենք եզրակացնել, որ Հայաստանի Հանրապետության անհրաժեշտ է ունենալ մարդու կլոնավորման մասին առանձին օրենք, որը կկարգավորի մարդու թերապևտիկ կլոնավորման հիմնահարցերը:

Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով մի շարք բարոյաիրավական խնդիրներ, հնարավոր քրեաձին ռիսկեր, կարծում ենք, նպատակահարմար կլիներ քրեականացնել նաև թերապևտիկ կլոնավորումը:

Ամփոփագիր: Ներկայում կենսաբժշկական նորագույն տեխնոլոգիաների արագ զարգացումն օրակարգ է բերում դրանց պատշաճ օրենսդրական կարգավորման անհրաժեշտությունը: Նմանօրինակ տեխնոլոգիաներից մեկը մարդու կլոնավորումն է, որն առաջ է քաշում մի շարք էթիկական և իրավական խնդիրներ: Ցավոք, ներկայում ՀՀ քրեական օրենսդրությունը, ի տարբերություն արտասահմանյան մի շարք երկրների օրենսդրության, քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում միայն վերարտադրողական կլոնավորման համար՝ դրանով իսկ քրեաիրավական պաշտպանության շրջանակից դուրս թողնելով թերապևտիկ կլոնավորումը: Սույն հոդվածում, հիմնվելով կլոնավորման հարցերը կարգավորող միջազգային իրավական ակտերի վերլուծության վրա, օրենսդրական կարգավորման դրական արտասահմանյան փորձի ուսումնասիրության վրա, փորձ է արվում վերլուծել կլոնավորումը և ներկայացնել դրա հետագա քրեաիրավական կարգավորման ուղղությունները: Նշվածի կապակցությամբ հեղինակները բարձրացնում են կլոնավորման էթիկական և իրավական ասպեկտների քրեաիրավական ոչ բավարար կանոնակարգման հարցը: Մասնավորապես, նշելով մարդկային արժանապատվության պաշտպանության սկզբունքի պահպանման կարևորությունը, հեղինակները մատնանշում են թերապևտիկ կլոնավորման քրեականացման նպատակահարմարությունը, որի դեպքում ստացված սաղմնային ցողունային բջիջներն օգտագործվում են նոր օրգանների վերարտադրության և աճեցման նպատակով: Հեղինակները նշում են սաղմի ոչնչացման և ցանկացած նպատակով դրա օգտագործման անթույլատրելիությունը:

Annotation. Currently, the rapid development of the latest biomedical technologies puts on the agenda the need for their proper legislative regulation. One of these technologies is human cloning, which raises a number of ethical and legal

²⁰ [Էլեկտրոնային ռեսուրս] – Հասանելիության ռեժիմ. <https://www.arlis.am/documentView.aspx?docid=189521>

issues. Unfortunately, at present, the criminal legislation of the Republic of Armenia, unlike the legislation of a number of foreign countries, provides for criminal liability only for reproductive cloning, thereby leaving therapeutic cloning outside the scope of criminal protection. In this article, based on the analysis of international legal acts regulating cloning issues, studying the positive foreign experience of legislative regulation, the authors attempt to analyze cloning and present their vision of its criminal legal regulation. In connection with the above, the authors raise the issue of insufficient criminal law regulation of the ethical and legal aspects of cloning. In particular, noting the importance of observing the principle of protecting human dignity, the authors point to the expediency of criminalization and therapeutic cloning, in which the obtained embryonic stem cells are used for the purpose of reproduction and cultivation of new organs. The authors point out the inadmissibility of the destruction of the embryo and its use for any purpose.

Аннотация: В настоящее время стремительное развитие новейших биомедицинских технологий выдвигает на повестку дня необходимость их надлежащей законодательной регламентации. Одной из таких технологий выступает клонирование человека, которое выдвигает ряд этических и правовых вопросов. К сожалению, в настоящее время, уголовное законодательство РА, в отличие от законодательства ряда зарубежных стран, предусматривает уголовную ответственность лишь за репродуктивное клонирование, тем самым оставляя за рамками уголовно-правовой охраны терапевтическое клонирование. В настоящей статье на основе анализа международно-правовых актов, регулирующих вопросы клонирования, изучения позитивного зарубежного опыта законодательного регулирования авторами предпринята попытка проанализировать клонирование и представить свое видение его уголовно-правовой регламентации. В связи с отмеченным авторы поднимают вопрос о недостаточной уголовно-правовой регламентации этических и правовых аспектов клонирования. В частности, отмечая важность соблюдения принципа охраны человеческого достоинства, авторы указывают на целесообразности криминализации и терапевтического клонирования, при котором полученные эмбриональные стволовые клетки используются с целью воспроизводства и выращивания новых органов. Авторы указывают на недопустимость разрушения эмбриона и его использования в каких бы то ни было целях.

Բանալի բառեր - Վերարտադրողական կլոնավորում, թերապևտիկ կլոնավորում, արժանապատվություն, անձ, քրեական պատասխանատվություն:

Keywords: Reproductive cloning, therapeutic cloning, dignity, embryo, criminal liability

Ключевые слова: репродуктивное клонирование, терапевтическое клонирование, достоинство, эмбрион, уголовная ответственность.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Миненко И. А., Сердюков Д. Г., К вопросу об истории клонирования // Вестник новых медицинских технологий. Электронное издание. 2014.
2. Genomic testing for human health and disease across the life cycle: applications and ethical, legal, and social challenges / g.a. bilkey, b.a. burns, e.p. coles [et al.]. — doi 10.3389/fpubh.2019.00040 // frontiers in public health. — 2019. — 11 march.
3. Козаченко И. Я., Мелюханова Е. Е. об обусловленности уголовно-правовой охраны генетического достоинства // Всероссийский криминологический журнал. 2021. с. 423.
4. Геномные преступления. Опыт теоретического моделирования / под ред. И.Я. Козаченко, Д. Н. Сергеева. – Екатеринбург: SAPIENTIA, 2022. – С. 55.
5. Թորոսյան Ս. Լ., «ՀՀ Սահմանադրությունը մեկնաբանություններով», Երևան. 2023 թ. «Հայրապետ» հրատարակչություն, էջ 70:

Սարգսյան Ա. - իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս, էլիասցե՝ adelina-sargsyan@mail.ru:

Աղավեյան Հ. - Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի իրավագիտության ֆակուլտետի չորրորդ կուրսի ուսանող, էլիասցե՝ Aghavelyan003@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 02.07.2024 թ., տրվել է գրախոսության 02.07.2024 թ., երաշխավորվել է ի.գ.թ., Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս Վ. Սուքիասյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 18.11.2024 թ.: